

Türkiyə - Azərbaycan dostluğu və qardaşlığı əbədidir

Bu gün Türkiyə özünün siyasi nüfuzu, iqtisadi qüdrəti ilə regionun aparıcı dövlətlərindən birinə çevrilmişdir. Biz Türkiyənin beynəlxalq miqyasda bütün uğurlarına hədsiz dərəcədə sevinir və bundan fərah hissi keçiririk.

İlham ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Dünən bütün türk dünyası üçün əlamətdar bir hadisə - Türkiyə Cümhuriyyətinin yaranmasının 89-cu ildönümü yüksək səviyyədə qeyd olundu. Qardaş ölkənin siyasi və hərbi rəhbərliyi cümhuriyyətin qurucusu Mustafa Kamal Atatürkün Anıtqəbrini ziyarət etdi, Türkiyə Prezidenti Abdullah Gül Çankaya köşkündə rəsmi qəbul təşkil etdi.

Cümhuriyyətin yarandığı 1923-cü il oktyabrın 29-dan bu günədək böyük tarixi yol keçən Türkiyə Avropanın ən qüdrətli ölkələrindən birinə çevrilmişdir. Dünyanın ən güclü 16-cı iqtisadiyyatına malik olan qardaş ölkənin qüdrətli ordusu özünün döyüş qabiliyyəti, yüksək hazırlığı və say tərkibinə görə dünyanın süpergücü ABŞ-dan sonra NATO-da ikinci yeri tutur. Türkiyə bölgədə sülhün, təhlükəsizliyin və tarazlığın qorunmasında mühüm rol oynayır. Rəsmi Ankara NATO-da və digər beynəlxalq təşkilatlarda əhəmiyyətli və strateji tərəfdaş kimi böyük nüfuzla malikdir. Bu gün o, Avropa Birliyi yolunda qətiyyətlə irəliləyir, regional və global məsələlərdə öz siyasi iradəsini diktə etməkdən çəkinmir, fəal, etibarlı tərəfdaş kimi dünyanın bütün ölkələriylə əlaqələrini genişləndirir. Türk dünyasının böyük oğlu Mustafa Kamal Atatürk də məhz qüdrətli Türkiyənin var olması üçün çalışmış, siyasi-diplomatik, hərbi vasitələrdən faydalanaraq Türkiyə Cümhuriyyətini yaratmışdır.

1923-cü ildə yaradılan gənc türk dövlətinin çağdaş sivilizasiyaya qovuşması istiqamətində böyük işlər görülmüşdür. O dövrdə çağdaşlığı özündə əks etdirən bir sıra qanunlar qəbul edilmiş, elmin, mədəniyyətin inkişafına ciddi əhəmiyyət verilmişdi. Türk tarixini dərinlən araşdıran və türk dilinin formalaşmasında xüsusi rol oynayan təşkilatlar yaradılmış, türk millətinin genofonduna dair elmi əsərlər hazırlanmışdır. Mədrəsələr ləğv olunaraq, yerinə müasir dünya standartlarına uyğun "Cümhuriyyət məktəbləri" açılmış, təlim-tədrisdə dünyəvi və milli əsaslar mənimsənilmişdir. Ərəb əlifbasından imtina edilərək latın əlifbasına keçilmişdir. Bu dəyişikliyin yaratdığı rezonans o qədər güclü olmuşdür ki, buna tarixdə "Hərflə inqilabı" adı verilmişdir. Universitetlərdə təhsil müasirləşdirilmiş və tələblərə cavab verən müasir fakültələr yaradılmışdır. Miladi təqvim qəbul edilmiş, türk qadınına seçmə və seçilmə hüququ verilmişdi. Gənc Türkiyə dövlətində bütün bu işləri xarizmatik lider, türk dünyasının dahi şəxsiyyəti Mustafa Kamal Atatürk həyata keçirmişdi.

Türk xalqının Atatürkə olan sonsuz məhəbbətinin bir səbəbi də odur ki, Mustafa Kamal Türkiyənin xarici dövlətlərin müstəmləkəsinə çevrilməsinə imkan verməmişdi. Birinci Dünya müharibəsində məğlubiyyətə uğrayan Osmanlı hökuməti 1918-ci il oktyabrın 30-da qalib Antanta dövlətləri ilə Mudros müqaviləsini imzalayaraq, Türkiyəni qeyd-şərtsiz həmin dövlətlərə təslim etmişdi. Ermənilər və yunanlar isə xarici ölkələrin təşviqi və köməyi ilə onun torpaqları hesabına dövlət qurmaq xülyasına düşmüşdülər. Yunan ordusu Anadolunun qərb bölgələrini işğal edirdi. Erməni hərbi birləşmələri isə Türkiyənin şərq əyalətlərində dünyada analoqu olmayan qətlər törədirdilər. Antanta dövlətləri də hərəsi bir istiqamətdən Anadoluya qoşun yeridirdi. Artıq ölkə ərazisinin əksəriyyətində xarici dövlətlərin bayraqları dalğalanırdı. Düşmən bütün bunları edərək, unutmamışdı ki, türk millətinin azadlıq sevgisi, yurdsevərliyi, böyüklüyü və qətiyyəti bir gün sıyrılmış qılınc kimi onun başına enəcəkdir. Bunun üçün türk xalqının iradəsini əks etdirən, hər bir türkü ətrafında birləşdirən, onu mücadiləyə, savaşa ruhlandırان liderə ehtiyac var idi. Bu lider böyük öndər və sərkərdə Mustafa Kamal Paşa oldu.

Mustafa Kamal Paşa 1919-cu il mayın 19-da Samsuna gələrək, Anadolunun düşmən işğalından azad edilməsi üçün türk millətini səfərbər etməyə başladı. Həmin il iyunun 22-də Mustafa Kamal imzası ilə Amasyadan bütün Anadoluya yayılan müraciətdə deyilirdi: "Vətənin bütövlüyü, millətin istiqlalı təhlükədədir. Millətin istiqlalını yenə millətin əzmi və qərarı xilas edəcəkdir..." Bu çağırış artıq Anadoluda vüsət almağa başlayan milli azadlıq hərəkatını daha da alovlandırdı. 1919-cu il iyulun 23-də Atatürkün təşkilatçılığı ilə Türk Milli Qurtuluş Savaşı ilk təməl daşı sayılan Ərzurum Konqresi öz işinə başladı. Burada milli mücadilənin ilkin prinsipləri təyin olundu. 1920-ci il aprelin 23-də isə Ankarada Anadolunun hər tərəfindən gələn təmsilçilərdən ibarət Türkiyə Böyük Millət Məclisi (TBMM) öz işinə başladı. Mustafa Kamal milli iradəni təmsil edən bu məclisə və onun etimad etdiyi hökumətə başqa seçilərək, türk millətinin siyasi və hərbi liderinə çevrildi. Və Türk Milli Qurtuluş Savaşı başlandı.

Düşmənlər diz çökdürüldü, ölkədən qovuldu.

1923-cü il iyulun 24-də Lozanna sülh müqaviləsi imzalandı. Bu müqaviləyə əsasən, Türkiyə dövləti bütün dünya dövlətləri tərəfindən tanındı. Həmin il oktyabrın 29-da TBMM Anayasanın 1-ci maddəsinə dəyişiklik edərək "Türkiyə dövlətinin hökumət formasının cümhuriyyət olduğunu" bəyan etdi. Elan edilən cümhuriyyətin ilk Cümhurbaşqanı da Mustafa Kamal Atatürk özü oldu. 1924-cü ildən etibarən keçirilməyə başlayan bayram

Türkiyənin bütün şəhərlərində, Şimali Kipr Türk Respublikasında (KKTC) və dünyanın bütün ölkələrindəki Türkiyə səfirliklərində və dost dövlətlərdə, o cümlədən Azərbaycanda qeyd edilir.

Türkiyə Cümhuriyyətinin yaradılmasında azərbaycanlılar da var qüvvəsini əsirgəməmişdir. Türk Qurtuluş Savaşı başlandı 1919-cu ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Baş naziri Nəsim bəy Yusifbəyli 1,5 milyon fransız frankı məbləğində pul yardımını göstərən çeki və neft qəbzlərini Türkiyəyə göndərmişdi. Bundan başqa, Anadoluda milli mücadilənin başladığını eşidən analarımız, bacılarımız qulaqlarındakı sırğaları, əllərindəki üzükləri çıxararaq ayrı-ayrı şəxslər vasitəsilə Türkiyəyə göndərmişdilər. Kazım Qarabəkir Paşa "İstiqlal hərbimiz" adlı əsərində yazır ki, Nəsim bəy Yusifbəyli Anadoluya vurduğu teleqramda Rauf bəy Orbayın Türkiyədən Azərbaycana gəlməsini və nə qədər tələb olunursa silah, sursat verməyə hazır olduqlarını bildirmişdi.

AXC süquta uğradıqdan sonra isə sayı tam məlum olmayan silahlı müsəvat dəstələri polkovnik Səməd Sayqının komandanlığı ilə Cənubi Azərbaycanın ərazisindən keçərək Ərzuruma gəlmiş, Anadoluda müharibədə iştirak etmişlər. Bu barədə ilk məlumat 1920-ci il aprelin 23-də fəaliyyətə başlayan Türkiyə Böyük Millət Məclisinin (TBMM) həmin il iyulun 8-dəki iclasında yeni millət vəkillərinə çatdırılır. İclasda çıxış edən Silahlı Qüvvələrin Baş Qərargah rəisi İsmət İnönü bildirir ki, kömək məqsədi ilə Azərbaycandan silahlı dəstələr gəlir. Onların yanlarında türk ordusunun çox böyük ehtiyac duyduğu səhra topu kamaları (çaxmaqları) da vardır. Döyüşən türk ordusu daxilində könüllü olaraq müharibədə iştirak edən azərbaycanlıların sayı da az olmayıb. Onların önəmli bir qismi savaştan sonra türk ordusunda xidməti davam etdirmiş və ali zabit rütbəsinədək yüksəlmişdir. Bunlar arasında generallar - Cahangir Berker, Hüseyin Turqut, Nuri Berköz, Mahmud Berköz, polkovniklər - Yusif Xəzərli, Mehmed Akpolad, Salih Aksoy, Hüsameddin Topaç və digərlərini göstərmək olar.

Azərbaycan istər AXC dönəmində, istərsə də ölkə bolşevik işğalına məruz qalandan sonra qardaş Türkiyədən heç nəyini əsirgəməmişdir. Həmişə böyük miqdarda pulla yanaşı, ən çox ehtiyac duyulan şeylər, o cümlədən neft, benzin və maye qaz Anadoluya göndərilmişdir. Məsələn, İnönü savaflarında qazanan zəfərdən (1921-ci ilin yanvar və mart aylarında) sonra Azərbaycan bu sevincə şərik olduğunu bildirmək məqsədilə Bakıdan təmənnsiz olaraq 32 vaqon mazut və benzin, 8 vaqon isə maye qaz göndərmişdir. Bu xəbər həmin illərdə dərc olunan qəzetlərdə də yayılmışdır. Türkiyənin "İkdam" qəzeti 2-ci İnönü savaşıdan dərhal sonrakı sayında yazırdı: "Azərbaycan hökuməti Qarsa 40 vaqon neft göndərdi".

Həmin illərdə Azərbaycandan Ankara hökumətinə göndərilən məktubda deyilirdi ki, milli qurtuluş savaşı qələbəylə sona çatanadək hər ay Bakıdan 62 vaqon neft və benzin, 3 vaqon maye qaz göndəriləcəkdir. Bununla yanaşı, 1922-ci ildə savaşı taleyini həll edən böyük hərbi hücumdan sonra Azərbaycan Batumi yolu ilə Anadoluya 350 ton neft və kifayət qədər maye qaz göndərmişdir. Bu kimi faktlar onlarca deyil, yüzlərcədir.

Bütün bunlar bir daha belə deməyə əsas verir ki, əvəzsiz müttəfiqlər olan Türkiyə - Azərbaycan dostluğu, qardaşlığı tarixi köklərə söykənən, çətin sınaqlara sinə gərən, eyni millətə, eyni dilə, eyni dinə sahib olan iki xalqın arasındakı ən təbii hisslərdən bəhrələnir, ondan güc alır. Göründüyü kimi, tarixin bütün dövrlərində iki qardaş xalq arasındakı sevgi hissləri tükənməmiş, əksinə, gün keçdikcə artmış, güclənmişdir. Azərbaycan - Türkiyə münasibətləri türk dünyasının iki böyük şəxsiyyəti Mustafa Kamal Atatürkün və Heydər Əliyevin "Azərbaycanın sevinci bizim sevincimiz, kədəri bizim kədərimizdir" və "Bir millət, iki dövlət" kəlamları ilə həmahəng səslənir. Bu gün ulu öndərin yolunu uğurla davam etdirən Prezident İlham Əliyev Türkiyə ilə ölkəmiz arasında mövcud münasibətlərin strateji tərəfdaşlıq səviyyəsində davam etdirilməsinin qarantıdır. Cümhuriyyətin yaranması münasibəti ilə Türkiyə Prezidenti Abdullah Gülə və Baş nazir Rəcəb Tayyib Ərdoğanə ünvanladığı təbrik məktubunda Azərbaycanın dövlət başçısı bu haqiqəti bir daha ifadə edərək demişdir: "Xalqlarımızın yekdil iradəsindən qaynaqlanan Azərbaycan-Türkiyə birliyi, müttəfiqliyi və tərəfdaşlığı qardaşlıq duyğularımızı bariz şəkildə təcəssüm etdirir. İkitərəfli əməkdaşlıq zəminində əldə etdiyimiz misilsiz nailiyyətlər ölkələrimizin tərəqqisinə, qardaş xalqlarımızın rifahına, regionumuzda əmin-amanlığın bərqərar olunmasına dair niyyətlərimizin gerçəkləşən ifadəsidir. Əminəm ki, xalqlarımız arasında dərin tarixi kökləri olan möhkəm tərəfdaşlıq münasibətləri bundan sonra da bütün birgə işlərimizdə yeni uğurlara yol açacaq".

Rauf KƏNGƏRLİ.